

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลกระทบต่อระบบการผลิตด้านการเกษตรในชุมชนชนบท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนที่มีผลกระทบต่อระบบการผลิตด้านการเกษตรของชุมชน และเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมที่ส่งผลต่อระบบการผลิตด้านการเกษตรในชุมชนชนบท

พื้นที่ที่ศึกษาคือ หมู่บ้านโละป่าหาญ หมู่ที่ 4 ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาในระดับลึกเพื่อทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและมองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมหลายมิติ เป็นลักษณะที่สัมพันธ์กัน ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลหลาย ๆ แบบผสมผสานกันคือ การใช้บันทึกภาคสนาม แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและได้ยึดหยุ่นตามสถานการณ์ ในการสัมภาษณ์จะตั้งแนวคำถามหรือประเด็นกว้าง ๆ ไว้ล่วงหน้า ใช้วิธีการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมทั้งการจัดกลุ่มสนทนา ได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองทั้งหมด และข้อมูลได้รับการตรวจสอบทุกระยะจนมีความสมบูรณ์ และนำเสนอโดยการบรรยายเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนที่มีผลกระทบต่อระบบการผลิตด้านการเกษตร

1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

เป็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติอันเนื่องมาจากการแต่งงานกันระหว่างตระกูลในชุมชนและภายนอกชุมชน รวมทั้งความสัมพันธ์ทางความเชื่อในเรื่องของผีปู่ย่า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติทำให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในเรื่องของแรงงาน เช่น การลงแขก ตั้งแต่เริ่มการผลิตจนถึงการเก็บเกี่ยว ความสัมพันธ์นี้ได้เปลี่ยนเป็นการรับจ้างแรงงานรายวันในกลุ่มเครือญาติและเพื่อนบ้าน มีบางกลุ่มเท่านั้นที่ยังมีการเอามือเอาร่างกันอยู่ แต่ก็มีจำนวนน้อยมากในหมู่บ้าน การเลี้ยงผีปู่ย่าได้เปลี่ยนเป็นการช่วยเหลือในด้านเงินทองและสิ่งของทดแทนการเข้าร่วมพิธีกรรม การไปมาหาสู่และพบปะพูดคุยกันเริ่มห่างกันมากขึ้น การพบปะกันเป็นไปในลักษณะที่เป็นการเป็นงานมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์นี้มีผลกระทบต่อการผลิตแบบเดิมที่มีการเอามือเอวกันช่วยเหลือกัน เพราะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ทำให้คนในชุมชนออกไปทำงานภายนอกมากขึ้น คนที่อยู่ในชุมชนก็แสวงหาการผลิตแบบใหม่เพื่อเพิ่มการผลิตทางการเกษตรให้มีปริมาณมากขึ้น ทำให้ต้องสร้างความสัมพันธ์กับบริษัทที่มีนโยบายส่งเสริมการทำเกษตรแบบพันธะสัญญา ซึ่งนำไปสู่การผลิตทางการเกษตรแบบใหม่

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่ม

เมื่อเกิดกลุ่มการผลิตทางการเกษตรแบบมีพันธะสัญญาขึ้นในชุมชน อันเนื่องมาจากการสร้างความสัมพันธ์กับภายนอก ทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบใหม่เช่นกันคือ ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สัญญา ซึ่งกลุ่มต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ยังผลให้ความสัมพันธ์ในชุมชนเองเปลี่ยนไปด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่มกับผู้ไม่เข้าร่วมกลุ่มเป็นการพูดคุย ทักทายกัน ธรรมดา ด้วยเงื่อนไขของคนบ้านเดียวกัน รู้จักกัน เป็นเพื่อนบ้านกัน การไปมาหาสู่เริ่มลดลงและเหินห่างกันมากขึ้น การพบปะเป็นไปในลักษณะเป็นการเป็นงานมากขึ้น

ผลกระทบต่อระบบการผลิตด้านการเกษตร มีการใช้แรงงานในเชิงธุรกิจมากขึ้น การว่าจ้างแรงงานรายวันเพิ่มมากขึ้น ใช้เงินเป็นค่าตอบแทนแรงงาน การใช้เงินทุนเพิ่มมากขึ้นในการแสวงหาเครื่องจักร เครื่องทุนแรง สารเคมี ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ฮอริโมน ให้มีปริมาณเพียงพอกับจำนวนเนื้อที่เพาะปลูก มีการบุกเบิกพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติ รวมทั้งการทำลายสภาพแวดล้อม สารพิษเข้าสู่ร่างกายและสารเคมีตกค้างในผลผลิตและพื้นดิน ทำให้สภาพดินเสื่อม

1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม

ความสัมพันธ์กับภายนอกที่นำไปสู่การเกิดกลุ่มการผลิตแบบใหม่ ได้มีผลถึงความสัมพันธ์ของชาวบ้านในลักษณะเชิงลบ การเข้าร่วมกิจกรรมเป็นเพียงการใช้เงินเข้าร่วมทำบุญ ทดแทนการเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน การไม่เข้าร่วมกิจกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กันของคนในหมู่บ้าน ทั้งคนเข้าร่วมกิจกรรมและผู้ไม่เข้าร่วมกิจกรรม เกิดการตำหนิ ตีเตียน ขูข่มขู่กันระหว่างกลุ่มคนแต่ในขณะเดียวกันยังเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในหมู่บ้านเฉพาะกลุ่ม กลุ่มทางการเกษตรมีการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มและบุคคลภายนอกทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนมากขึ้น ทั้งพหุหลักวิชาการ ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร จากแหล่งความรู้ภายนอกชุมชนเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเองในเชิงเศรษฐกิจ ให้ความสำคัญกับกลุ่มภายนอกชุมชนมากขึ้น แต่สำหรับกลุ่มภายในชุมชนนับวันเริ่มเหินห่างมากยิ่งขึ้น

ผลกระทบต่อระบบการผลิตด้านการเกษตร เกษตรกรจะใช้เวลาส่วนใหญ่ดูแลผลผลิตการเกิดกิจกรรมในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างเข้าร่วมกิจกรรม ส่งผลทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานรับจ้างแก่กลุ่มเกษตรกร เกิดผลเสียหายกับผลผลิต ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดของเนื้อที่เพาะปลูกและเวลาการเอาใจใส่ดูแลเก็บผลผลิต การทำงานล่าช้า ผลผลิตเก็บไม่ทันกำหนดเวลาและไม่ได้ขนาด ไม่มีคุณภาพทำให้มีรายได้ต่ำ ในขณะที่เดียวกันการดูแลผลผลิตที่มีเนื้อที่จำกัดกลับทำให้เกิดรายได้ที่สูงขึ้นแก่เกษตรกร

2. ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมที่ส่งผลต่อระบบการผลิตด้านการเกษตร

2.1 ปัจจัยภายใน

การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตด้านการประกอบอาชีพทางการเกษตร การเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นโดยอาศัยปัจจัยภายในดังนี้

2.1.1 การถือครองที่ดิน การถือครองที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ เป็นตัวกำหนดให้เจ้าของที่ดินมีอำนาจทางสังคมมากกว่าผู้มาเช่าที่ดิน เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงอำนาจ การให้เช่าที่ดินเป็นความสัมพันธ์ด้านผลประโยชน์ การถือครองที่ดินส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม

2.1.2 การจ้างแรงงาน การจ้างแรงงานที่มีค่าจ้างเป็นเงินตอบแทน ได้ถูกทดแทนการเอามือเอารำ การจ้างแรงงานในกลุ่มเครือญาติ ทำให้แรงงานหลุดพ้นจากพันธนาการแบบเครือญาติเป็นลักษณะนายจ้างกับลูกจ้าง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน

2.1.3 การขาดแคลนแรงงาน การขาดแคลนแรงงานในครอบครัวทำให้เกิดการใช้เครื่องมือเครื่องจักรที่ทันสมัย ทดแทนแรงงานคนและสัตว์ การใช้เครื่องจักรเป็น การแยกความสัมพันธ์ของคนออกจากกัน การขาดแคลนแรงงานทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน

2.1.4 การขายที่ดิน ชาวบ้านที่ขายที่ดินทำให้ความสัมพันธ์กับเกษตรกรขาดหายไป ความสัมพันธ์กับกลุ่มเกษตรกรไม่มีอีกต่อไป ทำให้หลุดพ้นจากการทำการเกษตร การขายที่ดินจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน

2.2 ปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอกที่เข้ามามีส่วนในการเกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่

2.2.1 หน่วยงานของราชการ จากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทำให้เกิดถนน ไฟฟ้าและจากนโยบายการส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ ที่รัฐได้เข้าไปสนับสนุนชุมชนโดยใช้วิธีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพขึ้นมาก่อน ทั้งนี้เพื่อรองรับนโยบายในการแก้ปัญหาและการส่งเสริมอาชีพในชุมชนจึงปรากฏกลุ่มอาชีพต่าง ๆ มากมายที่มารวมตัวกัน กลุ่มที่จัดตั้งส่วนใหญ่ยังดำเนินการอยู่ เช่น กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกรทำนาตำบลเมืองนะ โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรทำนาตำบลเมืองนะ ปัจจุบันมีการสร้างเครือข่ายระหว่างหมู่บ้าน จากปรากฏการณ์ในการเชื่อมโยงของเกษตรกรในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงที่เกิดขึ้น ส่วนหนึ่งมาจากปัจจัยในด้านการส่งเสริมอาชีพของรัฐ เมื่อเกิดกลุ่มขึ้นมีการติดต่อและประสานงานระหว่างกันภายในกลุ่ม ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน

2.2.2 การเกษตรแบบพันธะสัญญา การที่บริษัทเอกชนได้เข้ามาสนับสนุนปัจจัยการผลิตทุกอย่างและทำให้คนในชุมชนรวมตัวกันเพื่อดำเนินธุรกิจร่วมกับบริษัทเอกชน การดำเนินธุรกิจมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทางการเกษตร บริษัทเอกชนได้เปรียบในแง่ของความต้องการของตลาด จึงมีการวางแผนการผลิต แสวงหากลุ่มคนในสภาพแรงงานรับจ้างที่มีการจัดหาที่ดินและต้องลงแรงกายทำการผลิตให้บริษัทเอกชนที่เป็นผู้ลงทุนทุกอย่าง บริษัทเอกชนจึงต้องมีการแสวงหาเทคนิค วิธีการ ที่จะเพิ่มปริมาณและคุณภาพของผลผลิต ให้ความรู้และกรรมวิธีจากกลุ่มผู้ผลิตด้วยกันทั้งในและนอกชุมชน จึงทำให้เกษตรกรเพิ่มปริมาณการปลูกและขายผลผลิตในราคาที่สูง ทำให้การดำเนินธุรกิจของบริษัทเอกชนก้าวหน้า เกษตรกรถูกควบคุมดูแลภายใต้บริษัท เอกชนอย่างสม่ำเสมอตลอดระยะเวลากระบวนการผลิต เกษตรกรจึงไม่สามารถติดต่อสัมพันธ์กับคนในชุมชน บริษัทเอกชนจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม

2.2.3 ข่าวสารข้อมูล ชาวบ้านที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้านเป็นปัจจัยที่นำข่าวสารข้อมูลมาชักชวนให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากหมู่บ้าน ส่วนเกษตรกรในหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในยุคปัจจุบัน มีการผลิตที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เกษตรกรจึงต้องมีการแสวงหาข้อมูลข่าวสารจากท้องตลาดเพื่อที่จะผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีที่มีการค้นพบใหม่ ๆ ที่จะนำมาปรับใช้ในการผลิตได้ การรับรู้ข่าวสาร สิ่งตีพิมพ์ สื่อต่าง ๆ ทำให้เกษตรกรเตรียมรับสถานการณ์และปรับ

รูปแบบการผลิตให้ทันสมัย ทั้งนี้เพื่อจะได้เพิ่มปริมาณและคุณภาพของการผลิต ดังนั้น การรับรู้ข้อมูลข่าวสารในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นตัวผลักดันให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานของคนออกจากชุมชนและเกษตรกรต้องใช้เวลาในการออกไปแสวงหาข้อมูล ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม

2.2.4 เทคโนโลยีแบบใหม่ เกษตรกรในยุคปัจจุบันมีลักษณะการเร่งผลผลิตสินค้าให้ทันกับความต้องการของตลาด และการผลิตให้ได้ในปริมาณมาก ๆ ซึ่งเครื่องมือที่ทันสมัยจากภายนอกชุมชน โดยการติดต่อกับกลุ่มบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ที่สามารถช่วยเหลือและแนะนำเครื่องมือได้ เกษตรกรได้มีการนำเครื่องมือที่ได้รับการแนะนำมาใช้ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ในการเพิ่มผลผลิตและประหยัดเวลาในการผลิต เพื่อจะส่งผลให้เกษตรกรในชุมชนผลิตผลผลิตให้ได้มาก ๆ ตามปริมาณที่ผู้ซื้อต้องการ ความต้องการเครื่องมือทางการเกษตรจึงเป็นตัวผลักดันให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนห่างเหินกันไปมากยิ่งขึ้น เทคโนโลยีแบบใหม่จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม

2.2.5 วัตถุนิยม การแสวงหารายได้ให้กับครอบครัวเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตรา ให้พอเพียงกับความต้องการและความจำเป็นของครอบครัว มีการหารายได้จากการรับจ้างทำงานทุกรูปแบบเพื่ออำนวยความสะดวกต่อความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิกตามความเจริญด้านวัตถุนิยม ทำให้ต้องแบกภาระหารายได้เพิ่มในการพยายามยกระดับฐานะของตนเอง ไม่สนใจครอบครัว การแสวงหาวัตถุนิยมเป็นการพยายามยกระดับฐานะของตนเองเพื่อตอบสนองความต้องการยังชีพท่ามกลางกระแสการพัฒนาให้ทันสมัย วัตถุนิยมจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม

อภิปรายผล

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลกระทบต่อระบบการผลิตด้านการเกษตรในชุมชนชนบท ผลการวิจัยมีบางประเด็นที่น่าสนใจ คือ การเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์ สังคมและวัฒนธรรมของทุกสังคมมีการเปลี่ยนแปลงในระยะเวลาใดเวลาหนึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในระบบโครงสร้างหน้าที่ของระบบความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์หรือกลุ่มคนในสังคม ตลอดจนเป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำระหว่างกันทางสังคมในการติดต่อการกระทำระหว่างมนุษย์หรือกลุ่มของสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมต้องอาศัย วัฒนธรรมเป็นตัวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมต้องอาศัยบุคคลซึ่งเป็นผู้กระทำ และเป็นตัวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังกรณีเครือญาติของแม่อยู่จันต์

จันตา ไม่สามารถเข้าร่วมพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า แต่ให้แม่ซึ่งเป็นผีเก้านำเงินไปร่วมพิธีทดแทนสิ่งของ บุตรหลานไม่เข้าร่วมกิจกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังที่ ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ (2521, หน้า 86) กล่าวว่า สังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวข้อกัน ถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในส่วนใด ส่วนหนึ่งแล้วก็จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนอื่น ๆ ต่อไป

ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกมากขึ้น เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนในการแสวงหาผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ มีความถี่และระยะเวลา ของความสัมพันธ์ และในขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ของบริษัทเอกชนก็มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างคู่สัญญา มีความถี่และระยะเวลาของความสัมพันธ์มากกว่า ทั้งนี้เพราะเงื่อนไขของการควบคุมการผลิตให้มีคุณภาพและมาตรฐาน ดังเช่นกรณีของ นายก้อยะ จองคำ เป็นผู้ที่เจ้าหน้าที่บริษัทเอกชนยกย่องในการปฏิบัติตามข้อตกลงของบริษัทได้อย่างดียิ่ง สอดคล้องกับแนวคิดของ ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2533) และพิมพ์วิทย์ ปริดาสวัสดิ์ (2530) ได้กล่าวว่า ความถี่และระยะเวลาของความสัมพันธ์ เครือข่ายสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพราะมีการรู้จักกันมากขึ้น แต่ความถี่และความบ่อยครั้งของความสัมพันธ์เป็นปัจจัยนำไปสู่ คุณภาพของความสัมพันธ์ในลักษณะของการเกิดความสัมพันธ์เชิงซ้อน ดังนั้นการยอมรับการจัดการในด้านต่าง ๆ ของชุมชนในเรื่องต่าง ๆ จะต้องเกี่ยวพันกับความถี่ ความบ่อยครั้ง ความผูกพัน ความมีอิทธิพลต่อกันและกันในด้านพฤติกรรม และช่วงระยะเวลาของความสัมพันธ์

การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดจากผู้นำทางการเกษตรมีความสัมพันธ์กับ บุคคลภายนอก และจำเป็นต้องออกแสวงหาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ซึ่งอยู่ภายนอกชุมชน โดยอาศัย บุคคลภายนอกที่สามารถช่วยเหลือ แนะนำ เครื่องมือมาใช้ในการเกษตร โดยเกษตรกรที่ร่ำรวย เป็นจุดเริ่มการใช้เครื่องมือที่ทันสมัยก่อน ตัวอย่างเช่น กรณีของพ่อหลวงเสาร์แก้ว เตโชแจ่ม ได้ กล่าวว่า "การใช้รถไถนาเดินตามเข้ามาช่วยในการไถนา เป็นการย่นระยะเวลาในการทำนา" และในส่วนของนายอ้าย ทนงกิจ เล่าว่า การเตรียมพื้นที่ปลูกมะเขือ รถไถ รถแทรกเตอร์ สามารถทดแทนคนได้นับเป็นสิบคน สามารถผลิตได้ทันตามที่บริษัทกำหนด เครื่องมือทางการ เกษตรเป็นปัจจัยนำไปสู่การแยกความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีสาเหตุมาจากการพบปะกับคน ภายนอก ดังที่ รัชนิกร เศรษฐ (2528) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมเกิด ขึ้นโดยที่คนใดคนหนึ่ง หรือ 2-3 คน บุคคลกลุ่มนี้มักเป็นผู้มีเงิน สามารถติดต่อกับโลกภายนอก ได้ ใช้บริการจากหน่วยส่งเสริมหรือจากผู้เชี่ยวชาญที่เข้าไปในท้องถิ่น

เมื่อเกษตรกรได้รับความรู้ความเข้าใจด้านการผลิตทางการเกษตร โดยผ่านกระบวนการ ศึกษาโดยตรงจากการฝึกอบรม การร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ รวมทั้งรับทราบข้อมูล

ข่าวสารที่มีการเผยแพร่ที่สำคัญคือ ประสบการณ์โดยตรงที่เกษตรกรในชุมชนได้รับมาด้วยตนเอง และเชื่อมโยงสัมพันธ์กับบุคคลและหรือกลุ่มบุคคลที่มีต่อกันและกัน เครือข่ายสังคมของบุคคลหนึ่ง จึงเป็นสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้อื่น ดังกรณีของ นายอ้าย ทนงกิจ นำสมาชิกกลุ่มผู้ปลูกมะเขือไปเข้ารับการอบรมหลักวิชาการที่อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับ ชชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2533) ที่ว่า ความสัมพันธ์ที่บุคคลกลุ่มหนึ่งมีต่อกันโดย คุณลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น สามารถนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมของบุคคลเหล่านี้ได้ เครือข่ายสังคมนี้ประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดของคนในสังคม เครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนตัวที่บุคคลมีต่อกันนั้นมีอิทธิพลในการกำหนดแนวทางพฤติกรรมของอีกบุคคลหนึ่ง โดยเครือข่ายสังคมของบุคคลหนึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของอีกบุคคลหนึ่ง ขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งแวดล้อมที่สามารถใช้ให้มีผลต่อพฤติกรรมของผู้อื่น และพบว่าเครือข่ายชุมชนชนบทมีลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำท้องถิ่นกับคนภายนอกที่มีอิทธิพลเป็นโครงสร้างแบบอุปถัมภ์

ความสัมพันธ์ทางสังคมได้เปลี่ยนไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป ความสัมพันธ์ในระบบ เครือญาติส่งผลให้คนในชุมชนอยู่กันแบบพี่แบบน้อง พี่พาค้ายกัน เกื้อกูลกัน พร้อมทั้งจะให้การสนับสนุนช่วยเหลือกันได้เปลี่ยนไปเป็นการจ้างแรงงาน ผลตอบแทนเป็นเงินค่าจ้างรายวันทำให้ การจ้างแรงงานหลุดพ้นจากพันธนาการแบบเครือญาติ ดังกรณีของ นายเพชร แจ่มจันทร์ ได้จ้าง นายอาทิตย์ จอคำ ซึ่งเป็นญาติพี่น้องกันทำให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะของนายจ้างกับ ลูกจ้าง การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เกิดขึ้นก็จะส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตทางการเกษตรคือ ไม่ขาดแคลนแรงงานทำให้ผลผลิตได้ราคาสูง ได้สอดคล้องกับแนวคิดของ สุรเชษฐ เวชพิทักษ์ (2533, หน้า 12 – 14) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงมีอยู่ตลอดเวลาตามสภาพแวดล้อมและยุคสมัยที่เปลี่ยนไป วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตมนุษย์ ทั้งนี้เพราะโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานของโครงสร้างด้านสังคม ดังนั้นเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นฐานทางเศรษฐกิจแล้ว การดำเนินชีวิตของคนในสังคมก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปไปด้วย

ลักษณะของสังคมและกลุ่มสังคม ประชากรในหมู่บ้านส่วนใหญ่อยู่ในวัยแรงงานจึงทำให้มีโอกาสในการเปลี่ยนแปลงได้สูง เพราะเป็นวัยที่กำลังสร้างหลักฐานให้กับตนเองและครอบครัว เป็นช่วงอายุที่สามารถดำเนินกิจการต่าง ๆ และรับสิ่งใหม่ ๆ ได้เร็วทำให้มีโอกาสในการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ได้สูง การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนจากการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และร่วมแรงร่วมใจกันในด้านการผลิตได้กลายมาเป็นลักษณะของการผลิตที่เป็น

การรับจ้างแรงงานและตีค่าออกมาในรูปของเงินตรา การพบปะพูดคุยกันมักจะพูดคุยในเรื่องธุรกิจการค้า มีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกชุมชนมากขึ้น

อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจจากผลการวิจัยคือ ชุมชนที่มีการทำการเกษตรแบบพันธะสัญญา มีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะของการพึ่งพากัน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน คำพูดชุมชนที่ว่า "มะเขือไร้ญาติ" เป็นการสรุปผลกระทบจากการทำการเกษตรแบบนี้ได้ดี

ปัจจุบันนักวิชาการ องค์การพัฒนาเอกชนและหน่วยงานของรัฐบางส่วนรวมถึงชุมชนที่เข้มแข็งต่างมีการกระจายแนวคิดการเสริมสร้างกลุ่ม/องค์กร ชุมชน ให้เข้มแข็งหรือการสร้างความเป็นชุมชนขึ้นเพื่อที่ชุมชนจะสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนได้ ประเวศ วะสี (2541, หน้า 15) กล่าวว่า ความเป็นชุมชนประกอบด้วย

1. มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน
2. มีความเอื้ออาทรต่อกัน
3. มีการกระทำร่วมกัน
4. มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ

ตามองค์ประกอบดังกล่าว ชุมชนที่มีการทำการเกษตรแบบมีพันธะสัญญาจะไม่เอื้อต่อแนวคิดการสร้างความเป็นชุมชน อันเป็นพื้นฐานสำคัญที่ชุมชนจะได้พัฒนาให้เข้มแข็งต่อไป เพราะถ้าเพิ่ม "การไร้ญาติ" มากเท่าใด ความเป็นชุมชนก็อาจจะเกิดได้ยาก การแก้ปัญหาอื่นของชุมชนโดยอาศัยความเป็นชุมชนก็จะยากไปด้วย

ความสัมพันธ์กับภายนอกทำให้เกิดช่องทางการผลิตแบบใหม่ขึ้น โดยเฉพาะการเกษตรแบบพันธะสัญญายังผลให้เกษตรกรที่ยอมรับระบบการผลิตนี้ต้องลดความสัมพันธ์กับชุมชนลงไป เนื่องจากต้องรักษาคุณภาพของผลิตผลทุกขั้นตอน การเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมได้ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรม การช่วยเหลือกันในด้านแรงงานหรือการเอามื้อเอารวัน โดยเกิดแรงงานรับจ้างรายวันเพิ่มมากขึ้นทุกขณะ มีความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะกับพวกที่ทำการผลิตทางการเกษตรชนิดเดียวกันออกไปหาข่าวสารข้อมูลภายนอกเสมอ ๆ ความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกจะเป็นไปในลักษณะของธุรกิจและผลประโยชน์ซึ่งกันและกันเป็นส่วนใหญ่ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวลดลงให้เวลากับการทำงานบ้านน้อยลง แต่จะทุ่มเวลาให้กับการผลิตพืชเศรษฐกิจตลอดระยะเวลาของการปลูกมากกว่าใช้เวลาอบรมเลี้ยงดูบุตร การเลี้ยงดูบุตรส่วนใหญ่มอบภาระเลี้ยงดูให้แก่ศูนย์เลี้ยงดูเด็กเล็ก หรือปู่ย่า ตายาย การอบรมเลี้ยงดูจาก

พ่อแม่จะน้อยลง ความสัมพันธ์จะเป็นลักษณะของการช่วยเหลืองานบ้านในครอบครัวมากกว่า นอกจากนี้แล้ว การผลิตทางการเกษตรนี้ใช้เงินทุนสูง มีการใช้สารเคมีที่มีอันตรายต่อสุขภาพของตนเอง ผู้ใกล้ชิดและผู้บริโภค และที่สำคัญคือเปื้อนและทำลายสภาพแวดล้อม ที่สำคัญคือแนวความคิดการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนที่ชุมชนรวมกลุ่มทำกิจกรรมแก้ปัญหาจะเป็นไปได้ยาก

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยในระดับชุมชนซึ่งศึกษาเพียงหมู่บ้านเดียวในจังหวัดเชียงใหม่ และผลการวิจัยทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลกระทบต่อระบบการผลิตด้านการเกษตรซึ่งองค์ความรู้และประสบการณ์หลายประการที่ได้รับนั้น ผู้วิจัยขอเสนอข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์กับภายนอกทำให้เกิดช่องทางการผลิตเพื่อหารายได้แบบใหม่ แต่ก็ต้องแลกกับอิสรภาพและความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชนที่ไม่ได้เข้าร่วมการผลิตแบบใหม่ ในกรณีนี้ชุมชนจะต้องพิจารณาว่าผลกระทบจากการทำการเกษตรแบบใหม่ (พันธะสัญญา) จะเหมาะสมกับการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนตามแนววัฒนธรรมดั้งเดิมหรือว่าจะรับใช้แนวคิดของคนในเมืองที่เน้นแต่รายได้เท่านั้น ปัญหาสังคมอื่น ๆ ที่เกิดแก่ชุมชนก็ถูกมองข้ามไป ผู้ที่ทำงานกับชุมชนอาจนำผลการวิจัยนี้ไปเป็นประเด็นแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างจิตสำนึกในการสร้างความร่วมมือของชุมชนได้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำการวิจัยต่อไป

ควรมีการทำการวิจัยการทำการเกษตรแบบมีพันธะสัญญาในแง่ของผลกระทบในทางสังคม เช่น แนวคิดการพึ่งพา การเอื้ออาทรต่อกัน เป็นต้น